

*Воротнюк М.О.**

НОРМАТИВНИЙ ВИМІР БЕЗПЕКИ НА ПРИКЛАДІ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

В сучасному світі поняття безпеки залишається одним з найбільш дискусійних та неоднозначних. Так звані безпекові студії, що зародились на початку 20 століття, розвинулись в окрему субдисципліну науки про міжнародні відносини з відносною автономністю. Сучасний стан міжнародної безпеки з посиленням загальної конфліктності світової системи міжнародних відносин та «нових», нетрадиційних загроз безпеки може пояснити стійку популярність традиційних підходів до аналізу безпеки (найчастіше, такого як політичний реалізм). Начебто нові підходи, які часто називаються постмодерністськими, не можуть пояснити реалії тих частин світу, де розвиток завмер на етапі індустріального, чи навіть традиційного суспільства.

Це не означає, що не відбувається певний перегляд концепту безпеки в незахідних суспільствах. Не зважаючи на те, що традиціоналістський підхід до безпеки продовжує пріоритетувати національну безпеку як військову безпеку держави, його більш сучасні нео-версії трансформувались до визнання того, що державоцентричне та мілітаристське визначення безпеки не відповідає сучасним реаліям. Вони розширили понятійне поле безпеки, включивши в нього різні види безпеки (економічна, екологічна, енергетична та ін.) та суб'єкти безпеки (спільноти, індивідууми тощо).

Однак, механістично розширивши поле безпеки, традиціоналістський підхід не подолав головного, на думку автора, обмеження. Безпека продовжує визначатись як статичний, наперед заданий феномен, те, що існує само по собі та є загально визначеним. Головним перемінними такого аналізу безпеки є матеріалістичні фактори, які традиційно вважались визначальними, - наявність альянсів, центрів сили у міжнародній системі, військова та інша міць (power), спільні інститути тощо. Таке теоретизування безпеки зовсім виключає чи надає другорядного значення нематеріалістичним (ідейним, нормативним) факторам безпеки, які, на думку автора, є не просто елементами системи безпеки, а тим, що конструює систему.

Такому традиціоналістському підходу кинули виклик «нові» або «критичні» дослідження безпеки, які фокусуються на соціальній, радше ніж матеріальній структурі дійсності. Вони становлять собою окремі, хоча й не суцільний, кластер підходів до безпеки. Головне, що поєднує різні за сутністю підходи як постструктуралізм, конструктивізм, людська безпека, фемінізм тощо, це – інтерпретування безпеки як контекстуальне явище, яке не існує само по собі, а конструюється виключно через значення, яке йому надають в тому чи іншому контексті. Ці підходи вводять категорії ідентичності, норм, ідей як перемінні наукового аналізу безпеки. Визнається, що нормативність є невід'ємною частиною такого аналізу, яке має доповнити традиціоналістське розуміння. Такі категорії критичних досліджень як, наприклад, безпекова ідентичність, людська безпека впевнено увійшли

* провідний науковий співробітник Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м.Одесі; науковий співробітник Центру міжнародних досліджень Одеського національного університету імені І.І.Мечникова

у безпековий нарратив, хоча й продовжують викликати гарячі дискусії стосовно визначення основних понять, застосовності тощо.

Регіон Близького Сходу в якому розташована Турецька Республіка, традиційно сприймається як регіон *geopolitik*, і саме скрізь призму реалізму традиційно вивчаються процеси, які розгортаються там. В той же час можна приєднатись до тих близькосхідних досліджень, які наголошують на обмеженості подібного підходу та намагаються використовувати й нові підходи. Критичні безпекові студії значно збагачують традиційне розуміння безпекової парадигми Близького Сходу. Безпекова політика Турецької Республіки, на думку автора, підтверджує тезу про те, що суто раціоналістичний, позитивістський підхід до аналізу безпекових процесів у сучасному світі не може дати відповіді на всі питання та має бути доповнений визнанням важливої ролі норм та ідей, тобто нематеріалістичних факторів на безпеку.

Те, що відбувається з зовнішньою та внутрішньою політикою ТР, характеризують як трансформацію, зміни, переорієнтацію тощо. Тектонічні зміни, які переживає турецьке суспільство, часто пояснюються чи то суто внутрішніми факторами (прихід проісламської ПСР до влади у 2002 р. та її впевнене перебування при владі), чи то зовнішніми чинниками (переорієнтація країни внаслідок буцімто послаблення стратегічного партнерства з США та НАТО, втомленості від невизначеної політики ЄС щодо турецького членства в Союзі). Ці фактори, що мають матеріалістичну природу, іноді доповнюються визнанням існування певного феномену нормативного характеру – а саме, поступової зміни ідентичності ТР. Ідентичність, таким чином, все частіше визнається невід'ємним чинником, незалежною перемінною політичного аналізу.

Безпекова сфера Турецької Республіки є показовою як «чистий тип» того, як безпека може визначатись по різному. Той факт, що за десятиліття існування Республіки змінювалось розуміння таких начебто сталих конструктів як географія та історія, яскраво демонструє, що не існує наперед визначеного дискурсу та поняття безпеки. Якщо з моменту створення Республіки у 1923 р. своє географічне розташування Туреччина сприймала радше як «прокляття», аніж «благословення», то в кінці 1990-х років турецька влада заново інтерпретувала свою географію як стратегічну перевагу. Те ж саме відбулось з історичною спадщиною Туреччини. В роки Холодної війни зовнішньополітична пасивність, реактивність країни була пов'язана, поміж іншим, з так званим «Севрським синдромом» - реакцією Туреччини на події після Першої світової війни, коли західні держави намагались її розчленити (Севрський договір). Це викликало синдром змови, оточеності турецької нації, який й пояснював зовнішньополітичну інтровертність країни. У сучасному публічному дискурсі країни лунає ідея необхідності подолання страху перед зовнішнім оточенням та діалогу «на рівних», особливо з західним світом.

Ці приклади, на нашу думку, є свідченням того, що безпека та загрози їй є контекстуальними та залежними від конкретного визначення в конкретних умовах. Така контекстуальність є результатом нематеріалістичних чинників безпеки – ідей, норм, цінностей тощо, які мають стати перемінними наукового аналізу.